

ΤΑ ΠΑΡΙΣΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΑΦΡΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Πρό τινος ἔλαβα ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολὴν νέου, τὸν ὅποιον δὲν εἶχα ἀλλ' οὔτε ἔχω εἰσέτι τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω προσωπικῶς. Ἐλπίζω ὅτι θὰ μοῦ συγχωρήσῃ τὴν ἀδιακρισίαν ν' ἀναγνώσω τὴν ἐπιστολὴν του εἰς ἐπήκουον ἀκροατηρίου διὰ τὸ ὅποιον δὲν ἦτο ὠρισμένη. Ἴσως μὲ συγχωρήσῃ ἀναλογιζόμενος ὅτι δὲν εἶχα τὸ δικαίωμα ν' ἀπευθύνω εἰς ἐκεῖνον ὅσας σκέψεις ἔφερον εἰς τὸν νοῦν μου τὰ ἐρωτήματά του. Ἴσως δὲ καὶ μὲ δικαιοσύνη νομίσαντα ὅτι αἱ σκέψεις αὐταὶ ἠδύναντο νὰ καθυποβληθῶσιν ἀπροσώπως εἰς πολλοὺς ὀμηλικούς του, ἔχοντας τὰς αὐτὰς ὡς ἐκεῖνος ἐφέσεις καὶ κλίσεις. Ἴδου ἡ ἐπιστολή του. Παραλείπω τὰς ἐν εἰδει προσιμίου φιλόφρονας ἐκφράσεις καὶ τὴν ἀπολογίαν του διὰ τὴν εἰς ἐμὲ ἀποκάλυψιν «τοῦ ἱεροῦ πόθου, ὅστις πρὸ καιροῦ ἐκκαίει τὴν καρδίαν του». Περὶ τίνος πόθου πρόκειται θὰ ἰδῆτε ἀμέσως.

«Παιδίον ἔτι, λέγει, ἠδυνόμην ὅσάκις περιέπιπτεν εἰς χεῖράς μου ἔργον τι ἐκ τῶν ἐγκριτῶν «τῆς συγχρόνου φιλολογίας. Παρήρχοντο οἱ χρονοὶ καὶ τοὺς διηρχόμεναι μελετῶν ἢ μᾶλλον καταβροχθίζων ποιητικὰς ἰδίως σελίδας. Ἡ ἐν τῷ «γυμνασίῳ μαθητεία μου, ἥτις πρὸ δύο ἐτῶν ἔληξεν, ὑπῆρξεν ὁ καιρὸς τῆς εὐδαιμονίας, διότι «μοὶ παρεῖχε τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ κρατῶ πάντοτε εἰς χεῖρας βιβλία τέρποντα τὴν φαντασίαν «καὶ ἐξάπτοντα τὴν πρὸς τὴν ποίησιν κλίσιν μου. «Μαθητὴς ἔτι τοῦ γυμνασίου ἐγραψα στίχους, «οἵτινες, δημοσιευθέντες εἰς ἐφημερίδας, οὐχὶ δυσμενῶς ἐκρίθησαν, τοῦτο δὲ ἠύξησε τὸν πρὸς τὴν «φιλολογίαν ἔρωτά μου, ὅστις ἔρωσ πολλὰκις ἤγειρεν ἐν ἐμοὶ τοὺς εὐγενεστέρους παλμούς».

Ὁμολογῶ ὅτι τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος τῆς ἐπιστολῆς μοῦ ἐξῆγειρεν εἶδος ἀγανακτήσεως κατὰ τῶν συντακτῶν τῶν ἐφημερίδων, ὅσοι ἐδέχθησαν καὶ ἐδημοσίευσαν τοὺς στίχους τοῦ μαθητοῦ τοῦ γυμνασίου. Ἐὰν δὲν τοὺς ἐδημοσίευσαν, δὲν θὰ ἐλάμβανον ἀφορμὴν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, — διότι βεβαίως αὐτοὶ καὶ μόνοι ἦσαν οἱ εὐμενῶς κριτὰντες, — δὲν θὰ ἐλάμβανον ἀφορμὴν νὰ ὑποβλάψωσι τὴν ματαιότητά του νέου ποιητοῦ διὰ τῶν ἐπαίνων των. Ἀλλὰ μὴ θὰ τοὺς ἤκουεν οὐ-

τος ἐὰν τὸν παρεκίνοιν νὰ κρατῇ εἰς χεῖρας διδακτικὰ βιβλία ἀντὶ τῶν ἔργων τῆς συγχρόνου φιλολογίας, καὶ νὰ μάνθανῃ γράμματα ἐνόσω ἐμαθῆτευεν εἰς τὸ γυμνάσιον, ἀντὶ τοῦ νὰ γράφῃ στίχους; Φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἤκουεν. Οἱ στίχοι του ἐτυπώθησαν εἰς τὴν ἐφημερίδα. Ἄρα ἡ δόξα δὲν προαπαιτεῖ κόπους, οὔτε τὸ συγγράφειν μάθησιν.

Ἄλλ' ἐξακολουθῶ τὴν ἐπιστολὴν.

«Περατώσας πρὸ δύο ἐτῶν τὰς γυμνασιακὰς μου σπουδὰς»... Δὲν λέγει πῶς καὶ διὰ τίνων μέσων κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἀπολυτήριον... «ἐνεγράψην εἰς τὴν Νομικὴν σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἡλπίζα ὅτι ἡ Νομικὴ δὲν θέλει μ' ἐμποδίσει τοῦ νὰ καλλιεργῶ συγχρόνως καὶ τὴν «πεφιλημένην μου ποίησιν. Ἄλλ' ἡ ἐλπίς αὕτη «ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων σφαλερά. Ποιητικὰ «μου τινὰ δοκίμια δημοσιευθέντα ἔνθεν κἀκείθεν... (εἰς τὰς ἐφημερίδας ἐννοεῖται καὶ πάλιν), «συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' ἀποστραφῶ ὀριστικῶς τὴν «Νομικὴν καὶ ἀπεράσισα ν' ἀκολουθήσω πάσῃ «δυνάμει τὴν κλίσιν τῆς ψυχῆς μου καὶ τὸν ἀκατάσχετον πόθον τῆς καρδίας μου»...

Ἴδου, ἤλθομεν εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἱεροῦ πόθου. «Ὁ σκοπὸς καὶ ἡ πρόθεσίς μου εἶναι νὰ καταρτισθῶ «εἰς Παρισίους περὶ τὴν ἐλαφρὰν μᾶλλον φιλολογίαν». — Τὸ ἐπιθετικὸν ἐλαφρὰ ὑποβλέτω ὅτι σημαίνει τὴν ἀπαλλαγὴν πόνου καὶ μόχθου. Ἀλλὰ περὶ τούτου βραδύτερον. — «Δι' ὃ, ἐξακολουθεῖ, «θερμῶς παρακαλῶ ὅπως μοὶ εἴπητε εἰς ποίαν «φιλολογικὴν σχολὴν τοῦ ἐν Παρισίοις Πανεπιστημίου πρέπει νὰ καταταχθῶ καὶ μετὰ πόσα «ἔτη θὰ ἐξέλθω αὐτῆς».

Ἴδου καὶ ὑστερόγραφον οὐσιασδέστατον:

«Παρακαλῶ πρὸς τούτοις νὰ μὲ πληροφρήσῃτε ἐὰν δύναμαι νὰ εὔρω εἰς Παρισίους παραδόσεις τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ἀπολαυτῆς τῶν ὁποίων νὰ ζῶ κάπως ἀνέτως».

Ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐπιστολὴν περιωρίσθη νὰ πληροφρήσω τὸν νέον ποιητὴν, πρῶτον μὲν, ὅτι εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων δὲν ὑπάρχει Σχολὴ ἐλαφρῆς φιλολογίας, καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ εὐρεσις ἐλληνικῶν παραδόσεων εἶναι δυσκα-

λωτάτη καὶ ὅτι ἐκτίθεται εἰς βεβαίαν ἀπογοή-
τευσιν ἔάν, εἰς τοιαύτας ἐλπίδας στηριζόμενος,
ξενιτευθῆ χωρὶς νὰ ἔχη ἐκ τῶν προτέρων ἐξησφα-
λισμένα τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς του.

Ὡς πρὸς τοῦτο ἐθεώρησα καθήκόν μου νὰ μὴ
τὸν ἀφήσω εἰς πλάνην, διότι, ἀτυχῶς, εἶδα συ-
χνάκις ἐκ τοῦ πλησίον τὰς θλιβεράς συνεπείας
τοιαύτης αἰσιοδόξου ἀπρονοησίας. Δὲν ἐτόλμησα,
ἐννοεῖται, νὰ τὸν ἐρωτήσω ἔάν νομίζῃ ὅτι εἶναι
ἀκροῦντως κατηρτισμένος ὅπως διδάξῃ τὴν ἑλλη-
νικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἔμαθεν εἰς τὸ γυμνά-
σιον καταβροχθίζων τὰ ἔργα τῆς συγχρόνου φιλο-
λογίας. Ἄλλ' ἔστω ὑποθετόν ὅτι μετέβαινεν εἰς
Παρίσιους καὶ εὗρισκε παραδόσεις. Αὐταὶ ἤθελον
εἰς ἀνάγκης ἀπορροφήσει τὸν καιρὸν του, πρὸς
ζημίαν τῶν σπουδῶν του, εἴτε εἰς τὴν ἐλαφρὰν
φιλολογίαν ἤθελε ν' ἀρσισιωθῆ, εἴτε εἰς ἄλλο τι
βαρύτερον καὶ θετικώτερον. Ἄλλως δέ, τὸ ἐπάγ-
γελμα τοῦ γραμματοδιδασκάλου δὲν φαίνεται, ἐκ
πρώτης ὄψεως, ὡς συναρμοζόμενον καλλίτερον
τῆς νομικῆς ἐπιστήμης πρὸς τοὺς ἱεροὺς πόθους
τῆς καρδίας του. Ἄλλ' οὔτε εἶναι εὐκόλον τὸ
ἐπάγγελμα τοῦτο. Ὅπως διδάξῃ τις ὀλίγα, ἀ-
νάγκη νὰ γνωρίζῃ πολλά. Ἀνάγκη τοῦλάχιστον
νὰ προετοιμαζῇ τὸ μάθημά του. Παρεκτός τοῦ
πρὸς τοῦτο δαπανωμένου χρόνου, ἀπαιτεῖται καὶ
ὥρα ἰκανὴ διὰ νὰ ὑπάγῃ ὁ διδάσκαλος πρὸς τὸν
μαθητὴν. Αἱ ἀποστάσεις δὲν εἶναι μικραὶ εἰς τὰ
Παρίσια. Ποῦ μένει λοιπὸν καιρὸς πρὸς μελέτην
ιδίαν; Ἄλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι τῶν τοιού-
των δυσχερειῶν ἤθελεν ἀπαλλάξει τὸν ποιητὴν
μου ἢ μὴ εὗρεσις παραδόσεων. Καὶ τότε:...

Ἐννοῶ καὶ ἐπαινῶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν νέων νὰ
ταξιδεύσωσι, νὰ ἴδωσι τὸν κόσμον — ἰδίως τὰ
Παρίσια. Ὁραία ἢ πόλις καὶ ἀξιόθεατος, ἴσως
μάλιστα, ἴσως τὴν φανταζόμεθα μακρόθεν ὡ-
ραιοτέρων ἔτι τοῦ ἀληθοῦς. Νομίζομεν ὅτι οἱ ἐκεῖ
κατοικοῦντες ἀπολαύουν ὅλα τ' ἀγαθὰ τοῦ βίου,
ὅτι ἡ ζωὴ των εἶνε τέρψις διαρκῆς καὶ διασκεδά-
σις ἀδιάκοπος. Δὲν λέγω ὅτι τοὺς ἐπιθυμοῦντας
νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖ ἐλκύει πρὸ πάντων ἡ ὄρεξις
τῆς διασκεδάσεως. Ὁχι! Ὑπερισχύει βεβαίως ἡ
ἔφεσις τῆς μαθήσεως. Τὰ Παρίσια εἶναι ἀναντιρ-
ρήτως ἐστία φώτων. Ὁ θελὼν εὗρισκει ἐκεῖ ἀ-
σθονα τὰ πρὸς φωτισμὸν μέσα. Ἄλλ' ἡ θέλησις
δὲν ἀρκεῖ μόνη. Ὅπως ὁ προσερχόμενος ἐπωφε-
ληθῆ τῶν παρεχομένων μέσων, ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη
τ' ἀναγκαῖα ἐφοδία.

Ἐν πρώτοις ἀπαιτοῦνται τὰ ὑλικὰ ἐφοδία.
Ὁ Κλεάνθης δὲν ἤθελε κατορθῶσει νὰ λάβῃ εἰς
τὴν Σορβόννην τὸ δίπλωμά του, ποτιζὼν τὰς
νύκτας τοὺς κήπους τῶν Παρισινῶν. Τὸ πρᾶγμα
εἶχε καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας τὰς δυσκολίας
του, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεθανάτισεν ὁ Κλεάνθης τὸ
ὄνομά του. Τὴν σήμερον, καὶ μάλιστα εἰς τὰ Πα-
ρίσια, ἤθελεν ἀποθάνει προτοῦ τὸ ἀπαθανάτισθαι.

Πόσους ἐγνώρισα πληρώσαντας πολὺ ἀκριβὰ τὴν
εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ λέγωσι κατόπιν ὅτι ἐσπού-
δασαν ἢ συνεπλήρωσαν τὰς σπουδὰς των εἰς τὰ
Παρίσια. Τινὲς ἀπέρχονται βασιζόμενοι εἰς ὑπο-
σχέσεις ὑποστηρίξεως μὴ τηρουμένας μέχρι τέ-
λους. Τινὲς ἐξασφαλίζουν τὰ τῆς συντηρήσεώς
των μέχρις ὀρισμένου χρόνου, — ἀλλ' οἱ ὑπολο-
γισμοὶ των ἀναδεικνύονται ἐσφαλμένοι, ὁ ὀρισθεὶς
χρόνος δὲν ἐξαρκεῖ, καὶ ἔπειτα εὗρισκονται ἄνευ
μέσων· διὰ νὰ μὴ ἐπανέλθωσι δὲ εἰς τὴν πατρίδα
των ἄπρακτοι, κύριος οἶδε εἰς τί ἐκτίθενται καὶ τί
ὑποφέρουν! Ἄλλοι, οἱ εὐτυχέστεροι, ἔχουν τὰς
οἰκογενεῖας των. Ἄλλ' αἱ ἐκ τοῦ ὑστερήματος
στελλόμεναί δραχμαὶ, ἐλαττούμεναί ὡς ἐκ τῆς
διαφορᾶς τοῦ συναλλάγματος, μεταβάλλονται
εἰς πολὺ ὀλιγώτερα φράγκα μέχρις οὗ φθάσω-
σιν εἰς τὸ βαλάντιον τοῦ ξενιτευμένου, αἱ δὲ
τρύπαι τοῦ βαλάντιου εἶναι μεγαλείτεραι εἰς
τὰ ξένα ἢ εἰς τὴν πατρίδα. Συνήθως συνέ-
πεια τούτων εἶναι ἡ προσφυγὴ εἰς δάνεια, —
ἐάν εὗρεθῆ ὁ δανειστής. Κατ' ἀρχὰς εὗρισκεται,
χάρις ἰδίως εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν μεταξὺ συμπα-
τριωτῶν ἀδελφικῆν σχέσιν. Τὰς πρώτας ἡμέρας
τοῦ μηνός, ὅποτε ἔρχεται τὸ μηνιαῖον, πῶς δύνα-
ται ν' ἀρνηθῆ ὁ ἔχων εἰς τὸν μὴ ἔχοντα; Ἄλλὰ,
περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνός, ὁ δανεισὰς ἔχει καὶ αὐ-
τὸς ἀνάγκας. Ἐάν δὲν ἐπιστραφῶσι τὰ δανει-
σθέντα, τίθεται φραγμὸς εἰς τὴν ἐξακολούθησιν
τῆς ἐλευθεριότητος. Τότε ἐπέρχονται ἄλλα ἐπα-
κόλουθα: Χρέη εἰς τὸν ξενοδόχον, εἰς τὴν οἰ-
κοδόσποιαν, εἰς τὸν ράπτην, εἰς τὸν κουρέα, καὶ
συνεπέρχεται ἡ βαθμιαία τῆς φιλοτιμίας χαλά-
ρσις, καὶ ὑλικάι στερήσεις, καὶ ἠθικὸς ἐνίστε-
ξεντελισμὸς, ἀντανακλώμενος δυστυχῶς εἰς τὴν
ἐθνικὴν ὑπόληψιν, — καὶ ποῦ πλέον σπουδαὶ καὶ
ἐπιστημονικὸς καταρτισμὸς, καὶ ποῦ ἡ ὠφέλεια ἐκ
τῆς διαμονῆς εἰς τὰ Παρίσια; Τὰ τοιαῦτα συμ-
βαίνουν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν γίνονται γνω-
στά. ἴσως ὁμως ἡ ἀποκάλυψις των ὠφελεῖ. Τὰ
παθήματα τῶν λαθόντων πείραν γίνονται μαθή-
ματα εἰς τοὺς μὴ εἰδότας. Ὑπάρχουν καὶ τινὲς
τυχηροί, ὑπερικήσαντες πολλὰς τοιαύτας δυσχε-
ρείας καὶ εὐδοκμήσαντες ἐπὶ τέλους. Τὸ παρά-
δειγμα τούτων ἐνθαρρύνει περισσοτέρους ἢ ὅσους
φοβίζει τὸ τῶν ἀποτυχόντων. Ἄλλ' οἱ τυχηροὶ
ἀποτελοῦν πάντοτε καὶ εἰς ὅλα ἐξαιρέσειν, αἱ δὲ
ἐξαιρέσεις δὲν ἀποτελοῦν τὸν κανόνα. Ἀποτρέ-
πετε ὅσους ἀγαπᾶτε τοῦ νὰ ἐκπατρίζονται, χά-
ριν σπουδῆς, προτοῦ ἐξασφαλίσωσι τὰ πρὸς τὸ
ζῆν, εἰς τρόπον ὥστε οὔτε ἡ ἀξιοπρέπεια, οὔτε ἡ
φιλοτιμία των νὰ τεθῶσιν εἰς δοκιμασίαν, οὔτε
νὰ ἐκτεθῶσι ποτέ, εἰς τὰ ξένα, εἰς τὴν στέρησιν καὶ
τὴν πείναν!

Παρεκτός τῶν ὑλικῶν ἐφοδίων ἀπαιτοῦνται
καὶ ἄλλα. Διὰ τὴν ἑλλειψίν αὐτῶν δὲν φέρουν
τὴν εὐθύνην μόνοι οἱ ἐκπατρίζόμενοι ἀπόφοιτοι

τῶν σχολείων μας. Ἐὰν οἱ πλείστοι δὲν εἶναι ἱκανῶς κατηρτισμένοι, δὲν πταίουσι αὐτοί, πταίει ἡ ἀτελής μόρφωσις τὴν ὁποίαν παρέχουν τὰ σχολεῖά μας.

Εἰς δύο τάξεις δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν οἱ ἀπερχόμενοι εἰς τὰ ξένα χάριν μαθήσεως: εἰς τοὺς σκοποῦντας νὰ ἐπανεέλθωσι μὲ δῖπλωμα ξένης σχολῆς, καὶ εἰς τοὺς ἤδη κατέχοντας δῖπλωμα τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου, θέλοντας δὲ νὰ συμπληρώσωσι τὰς σπουδὰς των. Δὲν λέγω, ὡς συνειθίζεται νὰ τελειοποιηθῶσι, διότι ἡ λέξις μὲ τρομάζει.

Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἔρχονται εἰς τὰ Παρίσια ἀδαιεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῆς γαλλικῆς γλώσσης. Οἱ πλείστοι δαπανοῦν ἐξ ἀνάγκης χρόνον ἱκανὸν μέχρι οὗ δυνηθῶσι νὰ ἐνοῶσι τοὺς καθηγητάς, πρὸς ἀκρόασιν τῶν ὁποίων ἐπεχείρησαν τὴν ἀποδημίαν. Οἱ κατασόμενοι εἰς εἰδικὰς σχολὰς θὰ μάθωσιν ἐπὶ τέλους ὀλίγα ἢ πολλὰ γαλλικά. Ἀλλὰ πῶς θὰ τὰ μάθωσιν οἱ διδάκτορες τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ περιοριζόμενοι εἰς ἀκρόασιν παραδόσεων τινων πρὸς τελειοποίησιν, ἐὰν μάλιστα, συναναστρεφόμενοι ἀναμεταξύ των, μεταφέρουν τρόπον τινὰ τὰς Ἀθήνας εἰς τὰ Παρίσια; Τινὲς ἐπιτρέφουν γνωρίζοντες ὅσα μόνον γαλλικά ἤκουσαν παρὰ προσώπων, τῶν ὁποίων ἡ κυρία ἀποστολὴ δὲν εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς γλώσσης των, καὶ μετὰ τῶν ὁποίων ἡ συνεννόησις εἶναι δυνατὴ καὶ ἄνευ πολλῆς γραμματικῆς. Οἱ τοιοῦτοι δὲν ἠῤῥησαν μεγάλως τὰς γνώσεις των εἰς τὰ ξένα. Ἐσπουδάζουσαν τὴν τοπογραφίαν μόνην συνοικίων τινων τῶν Παρισίων, καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα μιᾶς γλώσσης, ὅχι τῆς ἐναρετωτέρας, τῶν κατοίκων. Ἀλλὰ ὁ λόγος δὲν εἶναι περὶ τῶν σπουδαστῶν τοῦ εἴδους τούτου.

Ἐκ τῶν μεταβαίνοντων εἰς τὰ Παρίσια διδασκῶν δύνανται πράγματι νὰ ὠφεληθῶσιν ὅσοι, πρῶτον μὲν, εἶναι ἀπηλλαγμένοι τῆς φροντίδος τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, δεῦτερον δὲ, κατέχουν τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, καὶ τρίτον, γνωρίζουν ἐκ τῶν προτέρων ὁποίας ἐλλείψεις των θέλουν νὰ συμπληρώσωσι, καὶ ἔρχονται μὲ ἀπόφασιν νὰ λησμονήσωσιν ὅτι ἔχουν πτυχίον διδάκτορος. Τὸ τρίτον τοῦτο εἶναι οὐσιωδέστατον, — δὲν εἶναι δὲ καὶ εὐκόλον. Ἡ πρόσφατος ἀπόκτησις Ἀκαδημαϊκοῦ τίτλου κολακεύει τὴν ἐνδύμυχον τοῦ νέου φιλοτιμίαν. Ἡ τοιαύτη φιλοτιμία δὲν βλάπτει βεβαίως αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, οὔτε ἐμποδίζει ἀναποφεύκτως τὴν πρόσδον· ἀλλ' ἐν γένει, ἐκ τῶν διδασκῶν τῶν ἀποδημούντων πρὸς τελειοποίησιν ἐκείνοι ὠφελοῦνται ἀληθῶς καὶ προάγονται, ὅσοι ἔχουν τὴν γενναϊότητα νὰ θεωρήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς μαθητὰς ἔτι. Ἐγνωρίσα τοιοῦτους. Δὲν ἀναφέρω ὀνόματα, ἀλλ' εὐχομαι ἡ ἐπιτυχία των νὰ χρησιμεύσῃ ὡς παράδειγμα εἰς ἄλλους. Τοὺς εἶδα λησμονοῦντας τὰ ἀπολυτήρια καὶ τὰ διδασκο-

ρικά των διπλώματα καὶ καθημένους ἐκ νέου εἰς τὰ ἐδώλια τῶν Λυκείων, πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀναγκαιῶν προκαταρκτικῶν γνώσεων, προτοῦ καταχθῶσιν εἰς τὰς ἀνωτέρας σχολὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἠδύναντο διὰ τοῦ διπλώματός των καὶ μόνου νὰ εἰσέλθωσι. Διατί δὲν ἐτόλμησαν νὰ προσέλθωσιν εἰς αὐτὰς ἀπ' εὐθείας;

Ἐρωτήσατε περὶ τούτου τοὺς νέους τῆς ἄλλης τάξεως· ὅχι τοὺς διδάκτορας, — τοὺς δυναμένους ἐπὶ τέλους νὰ κρίνωσιν ἀφ' ἑαυτῶν ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἐτελειοποιήθησαν, ἀλλὰ τοὺς ἐρχομένους μὲ ἀπολυτήριον γυμνασίου διὰ νὰ καταχθῶσιν εἰς μίαν τῶν εἰδικῶν σχολῶν, διὰ τὰς ὁποίας οἱ Γάλλοι προπαρασκευάζονται εἰς τὰ ἰσοβάθμια λύκεία των. Λέγω ἰσοβάθμια, ἀλλ' ἀτυχῶς οἱ ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων μας δὲν δύνανται νὰ συναγωνισθῶσι πρὸς τοὺς ἀποφοίτους τῶν γαλλικῶν λυκείων. Πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐλλείψεων των, ἀναγκάζονται νὰ εἰσέλθωσιν εἰς λύκειον ἢ εἰς ἄλλην προκαταρκτικὴν σχολὴν. Τοῦτο σημαίνει ἀπώλειαν ἐνὸς ἔτους, ἢ καὶ δύο, καὶ δαπάνην ἀνάλογον. Εἶναι τοῦτο σφάλμα τῶν νέων: Ὅχι βεβαίως. Οἱ Ἑλληνόπαιδες δὲν στεροῦνται εὐφροσύνης, οὔτε εὐμαθείας, ὅσοι δ' ἐξ αὐτῶν κατατάσσονται ἐξ ἀρχῆς εἰς ξένα ἐκπαιδευτήρια — ἢ τοὐλάχιστον οἱ πλείστοι — διατρέπουσι μεταξύ των συμμαθητῶν των. Δὲν πταίουσι οἱ ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων, ἀλλὰ πταίουσι τὰ γυμνάσια. Τὸ πῶς καὶ διατί πταίουσι, εἶναι ζήτημα ὑπερβαίνον τὴν ἀρμοδιότητά μου. Δὲν πλανῶμαι, νομίζω, φρονῶν ὅτι ἔχομεν τὰ στοιχεῖα ὅπως ἐπιφέρωμεν τὴν ἀπαιτούμενην βελτίωσιν. Ἐὰν δὲν ὑπάρχη εἰσέτι ἀριθμὸς ἱκανὸς διδασκάλων καλῶν, ἅς ληφθῆ φροντίς περὶ αὐξήσεώς των, ἢ ἅς περιορισθῆ ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἀριθμὸς τῶν γυμνασίων ἢ τῶν διδασκαλικῶν ἐδρῶν. Ὡς πρὸς τὸν ὄργανισμόν, ἴσως ἔχομεν ὀλιγωτέραν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως ἢ τῆς ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ ἰσχύοντος. Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀνέλθωσι τὰ ἐκπαιδευτήριά μας εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἔπρεπε νὰ εὐρίσκωνται: νὰ ἐξισθῶσιν δηλαδὴ πρὸς τὰ ἰσοβάθμια σχολεῖα τῶν μᾶλλον προωδευμένων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς ἕνεκα πολλῶν καὶ ποικίλων λόγων. Λέγεται ὅτι τὸ ζήτημα εἶναι οἰκονομικόν, ὅτι συνέχεται καὶ τοῦτο μὲ τὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ, ὅτι χρεῖα ὑπομονῆς μέχρι οὗ ἔλθῃ ἡ σειρὰ του. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ οἰκονομικὴν ἀπλῶς ἐσποψιν, τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἄξιον μελέτης.

Ἴδου ἀπλοῦς καὶ πρῆχειρος ὑπολογισμὸς. Κατὰ μέσον ὄρον, οἱ ἐν Γαλλίᾳ σπουδάζοντες Ἕλληνες ἀνέρχονται εἰς τριακοσίους περίπου κατ' ἔτος. Συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐν Γερμανίᾳ, Βελγίῳ, Ἰταλίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ ἄλλαχού, ὁ ὅλος ἀριθμὸς δὲν ἐλαττοῦται βεβαίως τῶν πεντακοσίων. Τί δαπανᾶται πρὸς διατροφήν των; Δυναμέθα ἀσφαλῶς νὰ ὑπολογίσωμεν, ὡς ἐλάχιστον ὄρον,

φράγκα 250 κατὰ μῆνα δι' ἕκαστον. Δηλαδή, πρὸς συντήρησιν τῶν εἰς τὰ ξένα σπουδαζόντων τέκνων των, αἱ ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι δαπανοῦν κατὰ μῆνα φράγκα 125,000 τοῦλάχιστον, ἥτοι ἕν ἑκατομμύριον καὶ ἥμισυ κατ' ἔτος! Τὸ μέγα τοῦτο ποσὸν ἐξάγεται ἐκ τῶν ἑλληνικῶν βαλκαντίων ὡς ἀντάλλαγμα ὧσων γνώσεων θὰ μὲν φέρωσιν ἔξωθεν οἱ δαπανῶντες αὐτὸ εἰς ξένας χώρας. Δὲν ὑποτιμῶ τὴν ἀξίαν τῶν τοιούτων γνώσεων, οὔτε φρονῶ ὅτι εἰμῆθα ἱκανοὶ ν' ἀπαλλαγῶμεν ἐξ ὀλοκλήρου τοῦ πρὸς ἀπόκτησιν των πληρωνομένου φόρου. Ἄλλ' ἔάν τὰ σχολεῖά μας ἐβελτιοῦντο κατὰ τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἀπόφοιτοὶ των νὰ μὴ ὑποβάλλωνται εἰς τὴν ἀνάγκην προκαταρτικῶν σπουδῶν εἰς Γαλλίαν ἢ ἄλλαχού, ἠδύνατο τουλάχιστον νὰ ἐλαττωθῆ κατὰ τὸ τρίτον ὁ χρόνος τῆς φοιτήσεώς των εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ νὰ ἐπέλθῃ οὕτω οἰκονομία ἡμίσεος ἴσως ἑκατομμυρίου κατ' ἔτος. Περιέλαθον ἄρα γε ποτὲ εἰς τοὺς ὑπολογισμούς των οἱ κατὰ καιρὸν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργοὶ τὸ ποσὸν τοῦτο τοῦ ἐξαγομένου χρυσοῦ;

Ἡ παρέκθασις αὕτη μὲν ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ νέου ποιητοῦ. Καὶ ὅμως δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὸ παρέκθασις, καθόσον σχετίζεται κάπως πρὸς τὰς ἐξομολογήσεις του. Ἐάν τὰ γυμνάσια ἦσαν ὅποια εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν νὰ γίνωσιν, ἴσως ὁ νέος οὗτος κατέβαλε περισσώτεραν ἐπιμέλειαν εἰς τὰ μαθήματά του, ἀντὶ νὰ καταβορῆζῃ μυθιστορήματα καὶ νὰ γράφῃ στίχους. Ἴσως δέ, — ἀλλὰ περὶ τοῦτου ἔχω πλειότεραν ἀμφιβολίαν, — ἴσως τότε ἐμάνθανε ὅτι μεταξὺ τῶν διαφόρων σχολῶν τῶν Παρισίων δὲν ὑπάρχει σχολὴ ἐλαφροῦς φιλολογίας.

Βεβαίως, τὸν νέον μου ἐπιστολογράφον «οὐκ ἐξ καθεύδειν» τὸ τρόπιον τῶν Γάλλων συγγραφέων ὧσων ἀνέγνωσε τὰ ἔργα. Τὴν παγκόσμιον φήμην των οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ὀφείλουσιν εἰς τὴν ἀξίαν των, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν γλώσσάν των. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν τοῦτο. Οἱ ἐργάται τοῦ καλάμου, οἱ ἀνήκοντες εἰς ἔθνη μικρὰ καὶ ὀλιγάριθμα ἔχομεν, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς συγγραφεῖς τῶν μεγάλων ἐθνῶν, ἐν μικρὸν πλεονέκτημα καὶ ἐν μέγα μειονέκτημα.

Τὸ πλεονέκτημα εἶναι ὅτι καθόσον ὁ ἀριθμὸς τῶν γραφόντων ἐξ ἀνάγκης ὀλιγώτερος καὶ ὁ συναγωνισμὸς μικρότερος, κατὰ τοσοῦτον μεγαλύτερα ἢ πιθανότερα τοῦ νὰ μὴ λησμονηθῆ ταχέως τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ἐάν ἔχη ἀξίαν τινά. Τὸ δὲ μειονέκτημα, ὅτι ἐνῶ ὁ μὲν Ὁλλανδός, ὁ Πορτογάλλος ἢ ὁ Ἕλληνας συγγραφεὺς ἀποτείνεται εἰς κύκλον περιορισμένον ἀναγνωστῶν, ὁ Γάλλος, ὁ Ἀγγλος ἢ ὁ Γερμανός ἀποτείνεται ὅχι μόνον εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια ὁμοεθνῶν του, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑκατομμύρια ἄλλοεθνῶν γνωρίζοντων τὴν

γλώσσάν των καὶ ἀναγινωσκόντων κατὰ προτίμησιν τὰ ἔργα των, εἰς τὰ ὅποια δίδει πρόσθετον κύρος ἢ ἐξάπλωσις αὐτῆ τῆς γλώσσης εἰς τὴν ὀπιάν ἐγράφησαν. Τοῦ προνομίου τούτου ἐπωφελοῦνται κυρίως οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς, ἕνεκα λόγων ποικίλων. Ἐν πρώτοις, ἡ Γαλλία, ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἰδίως, κατέχει μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν θέσιν πρωτεύουσαν ὡς πρὸς τὴν διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ, ἢ τουλάχιστον κλάδων τινῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Δεύτερον, ἡ Γαλλικὴ γλώσσα ἀπέκτησε καὶ ἔχει προσόντα χάριτος, γλαφυρότητος, ἀκριβείας καὶ εὐκαμψίας, ὑπερβαίνοντα ἐν τῷ συνδυασμῷ των τὰ προσόντα πάσης ἄλλης γλώσσης. Τρίτον δέ, ἡ Γαλλία ἐπὶ τρεῖς ἤδη αἰῶνας παρήγαγεν ἀδιάκοπον σειρὰν συγγραφέων ὀνομαστῶν, οἱ ὅποιοι διαδεχόμενοι ἀλλήλους, ἀλλ' ἀενάως νεωτερίζοντες, κατώρθωσαν νὰ φωτίζωσι, ἐνίοτε ἴσως νὰ πλανῶσιν, ἀλλ' ὅπωςδήποτε νὰ τέρπωσι πάντοτε διανοητικῶς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ἀληθῶς, τὸ κατόρθωμα τοῦτο δὲν ἐξηγεῖ ἡ ἐντέλεια μόνη τῆς Γαλλικῆς γλώσσης. Τὸ ἐξηγεῖ μᾶλλον ἡ ἀλληλοδιάδοχος μόρφωσις μακρᾶς σειρᾶς συγγραφέων, γυμνασθέντων εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζωνται καλῶς τὸν νοῦν καὶ τοὺς ὀφθαλμούς των, καὶ μαθόντων πῶς νὰ χρησιμοποιοῦσι τὸ ὄργανόν των, τὴν ὥραιαν των γλώσσαν, πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἐντυπώσεων των.

Ἄλλ' ἰδοῦ, καταλήγομεν ἀνεπαίσθητως εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦ φίλου μου: Πῶς μορφοῦνται ἡ ἐλαφρὰ φιλολογία; Πῶς μορφοῦνται οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα «ἔτερπον τὴν φαντασίαν καὶ ἐξήπτον τὴν φιλοδοξίαν του, ἐνῶ ἐμαθίτευεν εἰς τὸ γυμνάσιον;» Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι μορφοῦνται διὰ κόπων μακρῶν καὶ διὰ μελέτης ἀπαύστου, μορφοῦνται διὰ τῆς πεφωτισμένης καὶ ὄχι τυφλῆς προσκολλησεως εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰ παραδείγματα τῶν πρὸ αὐτῶν δοξασθέντων, μορφοῦνται ἐκ τῆς ἀτμοσφαιρας αὐτῆς ἐντός τῆς ὁποίας ζοῦν καὶ ἐκ τῆς ἀδιακόπου ἀμίλλης πρὸς τοὺς συναγωνιστάς των. Δὲν μορφοῦνται εἰς ἀνυπάρκτους σχολὰς ἐλαφροῦς φιλολογίας ἢ λέξις ἐλαφρὰ οὐδὲν ἔχει τὸ κοινόν πρὸς τὴν διανοητικὴν προπαρασκευὴν των. Ἐκ τῶν διασημότερων λογογράφων καὶ ποιητῶν τῆς συγχρόνου Γαλλίας, πολλοὶ ἐξεπαιδεύθησαν εἰς τὰς ἀνωτέρας εἰδικὰς σχολὰς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέρχονται οἱ καθηγηταὶ τῶν λυκείων καὶ τῶν πανεπιστημίων, ἠδύνατο δὲ καὶ οὗτοι, χάρις εἰς τὸ διπλωμα καὶ τὰς γνώσεις των, νὰ διαπρέπωσιν ὡς ἐπιστήμονες, ἐάν δὲν ἐτρέποντο εἰς τὸ στάδιον τοῦ συγγραφεῖ. Καὶ ὅσοι δὲν ἀνῆλθον εἰς τὰ μεγάλα ἀκαδημαϊκὰ ἰδρύματα τῆς πατρίδος των, ἐμορφώθησαν ὅμως εἰς τὰ λύκεια. Ἐκεῖ ἐδιδάχθησαν κατὰ βάθος τὴν γλώσσάν των, ἔμαθον νὰ τὴν γράφωσιν ἀπταιστως, ἐδιδάχθησαν πρὸς τούτους,

ὄχι ἐπιπολαίως ἀλλὰ σοβαρῶς, τὰ λατινικά, ἐδιδάχθησαν ἑλληνικά, μαθηματικά, καὶ ἐν γένει τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Τὸ ἀπολυτήριόν των δὲν τὸ ἀπέκτησαν κατὰ χάριν ἢ κατ' ἐπιείκειαν. Δὲν θὰ τὸ ἀπῆλθον ἐὰν ἐν τῷ μεταξύ κατεβρόχθιζον τὰ προϊόντα τῆς συγχρόνου φιλολογίας. Ἐμαθον ὅσα ἐδιδάχθησαν, ἔμαθον δὲ προσέτι πῶς νὰ ἐργάζωνται κατόπιν, πῶς νὰ κοπιᾶζωσι τελεσφόρως. Ἐποδηγητέθησαν παιδιόθεν εἰς τὴν μέθοδον τοῦ μανθάνειν καὶ τοῦ ἐργάζεσθαι.

Ἴδου πῶς μορφοῦνται οἱ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι. Βεβαίως ὑπάρχουν μεταξύ αὐτῶν καὶ αὐτοδίδακτοι. Ἄλλ' οὗτοι διὰ κόπου καὶ διὰ μελέτης ἀνεπλήρωσαν τὰς ἐλλείψεις των καὶ ἠδυνήθησαν τοιούτουτρόπως νὰ συναγωνισθῶσι πρὸς τοὺς ἐξακολουθήσαντας τακτικῶς τὰς σπουδὰς των, ἐνίοτε δὲ καὶ νὰ τοὺς ὑπερνήκωσωσι. Ἄλλως, ἡ ἔμφυτος ἀξία των δὲν θ' ἀνεδεικνύετο. Ἡ ἡμιμάθεια δὲν ὑποκρύπτεται, οὔτε συγχωρεῖται, ὅπου ἡ μάθησις εἶναι γενική· ὁ μὴ ἔχων ἐκεῖ τί νὰ εἴπῃ, ἢ μὴ γνωρίζων πῶς νὰ τὸ εἴπῃ, καλλίτερον ἄς σιωπῇ. Δὲν ἔπεται ὅτι οἱ τοιοῦτοι σιωποῦν εἰς Γαλλίαν περισσότερον ἢ ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν. Δὲν ὀμιλοῦμεν περὶ αὐτῶν, οὔτε εἶχεν αὐτοὺς κατὰ νοῦν ὁ ζήτησας με τὰς πληροφορίας περὶ ἐλαφρᾶς φιλολογίας· φοβοῦμαι ὅμως ὅτι δὲν εἶχεν ἰδέαν εὐκρινῆ τῆς μακρᾶς καὶ δυσκόλου παρασκευῆς, τῆς προαπαιτουμένης ὅπως προβάλλῃ τις εἰς τὸ μέσον ὡς συγγραφεὺς ὑποπεύουμαι μήπως εἶναι καὶ οὗτος ἐκ τῶν νέων, — διότι ὑπάρχουν καὶ τοιοῦτοι, — τῶν φρονούντων ὅτι τὸ πᾶν συνίσταται εἰς τὴν ἔμφυτον κλίσιν, εἰς τὴν ἔμπνευσιν, ὅτι τὰ πάντα ἐκτὸς αὐτῆς ἀνάξια λόγου καὶ περιττά, ὅτι ἡ μελέτη ἐξαμβλύνει τὴν ἔμπνευσιν καὶ ἡ μάθησις ἐξασθενεῖ τὴν ἔμφυτον ἰδιοφυίαν. Ἡ ὑπόψία μου προέρχεται ἐξ ὅσων γράφει περὶ τῆς μαθητείας του εἰς τὸ γυμνάσιον καὶ περὶ τῆς ἀποστροφῆς του πρὸς τὴν νομικὴν. Εἶθε νὰ ἠδυνάμην νὰ πείσω καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς σκεπτομένους ὡς ἐκεῖνος, ὅτι ναὶ μὲν, ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ ὑπάρχῃ ἰδιοφυία, ἀλλ' ὅτι αὕτη καὶ μόνη δὲν ἀρκεῖ. Ὁ σπόρος ῥιπτόμενος εἰς τὴν γῆν δὲν βλαστάνει ἄνευ σκαφῆς καὶ ποτίσματος καὶ περιποιήσεως, τὸ δένδρον δὲν δίδει καρποὺς ἄνευ κλαδεύματος καὶ λιπάσματος καὶ φροντίδων. Οἱ νέοι οἱ ἐπαναπαυόμενοι εἰς τὴν ἰδιοφυίαν των πρέπει, ἐν πρώτοις, νὰ ἔχωσι ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ τῆς ποιότητος καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς. Ἀποδείξιν ἐπαρκῆ τῆς ὑπάρξεώς της δὲν ἀποτελεῖ ἡ ἰδία πεποιθησίς των, οὔτε ὁ θαυμασμός καὶ τὰ ἐγκώμια τῶν συγγενῶν καὶ φίλων των. Ἄλλ' ἔστω ὑπάρχει ἡ ἰδιοφυία. Ἐὰν ὑπάρχῃ, ἡ πρόσκτησις γνώσεων δὲν θὰ τὴν βλάψῃ, καὶ ἂν ἐτι φαίνωνται ξέναί πρὸς τὴν τάσιν της. Ἀπ' ἐναντίας, ὠφελεῖ ἐνίοτε τὸν ποιητὴν ἢ τὸν συγγραφεῖα μόρφωσις ἀντιθετος τῶν ἔμφυτων κλίσεων του. Ἀποκτᾷ οὕτω τὴν ἐξίν του νὰ

περιορίζῃ καὶ διευθύνῃ τὰς ἐμπνεύσεις του. Ἄλλως, ὁ ποιητὴς εἶναι συγχρόνως, καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ τεχνίτης. Διὰ τῆς τέχνης δὲν ἐλαττοῦται ἡ δύναμις τῆς ποιήσεως· ὅσον δὲ πλειοτέρας γνώσεις ἀποκτήσῃ τις νέος, τόσον τὸ καλλίτερον! Θὰ τὰς χρησιμοποιοῦσῃ, χωνεύων αὐτὰς εἰς τὴν ἰδιοφυίαν του. Καὶ ἡ Νομικὴ αὕτη δὲν θ' ἀπέβαινε εἰς τὸν νέον ποιητὴν μου περιττὴ ὅσον φαντάζεται. Ἐὰν ὑπάρχῃ ἀληθῶς ἡ ἔμπνευσις, ἐὰν ὑπάρχῃ τὸ θεῖον πῦρ, δὲν θὰ σβῆσθῃ οὕτω. Ἴσως μάλιστα, ἴσως τὰ τοιαῦτα ἐμπόδια, ἐὰν θεωρηθῶσιν ὡς ἐμπόδια, χρησιμεύουν διὰ νὰ δοκιμασθῇ ἡ δύναμις τοῦ πυρός. Ἐὰν καίη, θ' ἀναδώσῃ ὅπωςδῆποτε φλόγας καὶ ἀναλαμπήν. Ἐὰν ἦτο ψευδὲς πῦρ καὶ δὲν εἶγε δύναμιν ἀντιστάσεως, τότε καλλίτερον νὰ σβῆσθῃ ἐξ ὀλοκλήρου. Ἐκ τοιούτου πυρός οὔτε δόξα θὰ προκύψῃ εἰς τὸν φανταζόμενον ὅτι φλέγεται, οὔτε τιμὴ εἰς τὴν πατρίδα του. Κόπος, κόπος καὶ μέθοδος! Ἄνευ τούτων οὐδὲν ἀποκτᾶται. Ἐννοεῖται καὶ πάλιν ὅτι ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ὁ σπόρος, οἱ κόποι μάταιοι. Ἄλλ' ἀπαιτεῖται κόπος, καὶ πολὺς, ὅπως ἀναδειχθῇ τις εἰς ὅ,τι ἐπιχειρήσῃ. Ἐὰν δ' ἀπαιτεῖται διὰ τὸν φιλόσοφον, διὰ τὸν ἱστορικόν, διὰ τὸν μαθηματικόν, διὰ τὸν ἰατρὸν, διατὶ ἄρα γε ἀπαλλάττεται τῆς αὐτῆς ἀνάγκης ὁ θέλων ν' ἀναδειχθῇ διὰ τῆς λεγομένης ἐλαφρᾶς φιλολογίας;

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τί ἐστὶ ἐλαφρὰ φιλολογία; Ἀνάγκη νὰ συνεννοηθῶμεν ὡς πρὸς τοῦτο. Δὲν γνωρίζω πόθεν προῆλθεν ὁ ὅρος. Ἐὰν δὲν λανθάνωμαι, οἱ Γάλλοι, τοὺς ὁποίους συνήθως μιμούμεθα ὡς πρὸς τὰ τοιαῦτα, ἀγνοοῦν τὴν ἐλαφρὰν φιλολογίαν, γνωρίζουν δὲ μόνον τὴν ἐλαφρὰν ποίησιν. Τὰ γαλλικὰ λεξικά ὀρίζουν τὴν ἐλαφρὰν ποίησιν ὡς ἀσχολουμένην περὶ θέματα ἀσήμαντα καὶ ὡς χαρακτηριζομένην διὰ τῆς ἀφειλείας καὶ τῆς ευκολίας περὶ τὴν ἔκφρασιν. Ἵποθέτω ὅτι ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν καταλέγει εἰς τὴν ἐλαφρὰν φιλολογίαν τὰ διανοητικὰ ἐν γένει ἔργα, τὰ σκοποῦντα τὴν τέρψιν μᾶλλον ἢ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀναγνώστου. Βεβαίως, δὲν ἀνάγει εἰς τὴν ἐλαφρὰν τοῦ φιλολογίαν τὴν νομικὴν, οὔτε τὴν ἱστορίαν ἢ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐλπίζω ὅμως ὅτι δὲν περιφρονεῖ τοὺς παικίλους κλάδους τῆς βαρείας φιλολογίας. Ἴσως μάλιστα παραδεχθῇ ὅτι εἰς τὴν παρούσαν περίοδον τῆς διανοητικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ἔχομεν μεγαλειτέραν ἀνάγκην φωτισμοῦ ἢ τέρψεως. Ἐχομεν ἀνάγκην νέων ἐπιστημόνων ἐμπορομένων τῆς ευγενούς φιλοδοξίας τοῦ νὰ ἀνυψώσωσι διὰ τῆς ἐργασίας των τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Παράγοντες εἰς ἕκαστον κλάδον τῆς ἐπιστήμης ἄνδρας δυναμένους νὰ καθέξωσι θέσιν ἐπίζηλον μεταξύ τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης, θ' ἀποδείξωμεν ὅτι ἀποτελοῦμεν καὶ ἡμεῖς μέρος τοῦ πεφωτισμένου κόσμου. Τὰ στοιχεῖα πρὸς τοῦτο δὲν ἐλλείπουν. Διὰ παραδειγμα-

των ἰκανῶν ἢ Ἑλλάς ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶναι ἀδικαιολόγητος ἢ ἐλπίς περὶ πραγματοποίησεως τῆς τοιαύτης φιλοδοξίας. Ἄλλως δὲ εἰς ἕκαστον κλάδον μαθήσεως ὑπάρχουν τμήματα παρέχοντα, εἰς τοὺς Ἑλληνας ἰδίως, στάδια ἐρεῦνης καὶ τιμῆς. Μέχρι τοῦδε οἱ ξένοι μᾶς ὑπερηκόντησαν καὶ εἰς ταῦτα. Διὰ τί; Διότι δὲν ἀπειτήσαμεν εἰσέτι τὰς ἐπιστημονικὰς ἐξείσεις των, διότι δὲν ἐμάθωμεν νὰ κοπιᾶζωμεν μεθοδικῶς ὡς ἐκεῖνοι. Ἡ ὑπεροχὴ των αὐτῆ δύναται — καὶ πρέπει: βαθμηδὸν νὰ ἐκλείψῃ. Δὲν ἔπρεπεν ἄρα γε ἡ ἀναδίφησης των ποιικίλων ζητημάτων, τῶν συνεχομένων πρὸς τὴν πάτριον ἱστορίαν, ν' ἀποβῆ ἔργον εἰδικὸν Ἑλλήνων ἐργατῶν; Ἀλλὰ παρεκτός των τοιούτων ζητημάτων, τῆς νομολογίας φέρ' εἰπεῖν, τῆς ἀρχαιολογίας, τῆς γλωσσολογίας, μὴ αἰ λοιπαὶ ἐπιστήμαι, ἡ βοτανικὴ, ἡ ἰατρικὴ, ἡ γεωλογία, ἡ ὀρυκτολογία, ἡ ἀστρονομία, δὲν παρουσιάζουν πλουσίαν καὶ ἄφθονον ὕλην πρὸς εἰδικὰς μελέτας ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας ἡμῶν; Πότε θὰ ἴδωμεν τοὺς νέους Ἑλληνας τρεπομένους ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τοιαύτας μελέτας, καὶ διαπρέποντας εἰς αὐτάς; Ταῦτα ἀπαιτοῦν κόπους καὶ μόχθους καὶ αὐταπάρνησιν καὶ ἀφοσίωσιν. Ναί, — ἀλλὰ πλανῶνται οἱ νομίζοντες ὅτι εἰς οἷον δήποτε στάδιον ἀποκτᾶται ἀκόπως ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ φήμη. Οἱ φανταζόμενοι ὅτι θὰ δοξασθῶσιν ἀφίνοντες τὴν φαντασίαν των νὰ ἐργάζηται ἀδέσμευτος κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς καὶ μόνας, οἱ φρονοῦντες ὅτι ἀπαιτεῖται ὀλιγώτερος κόπος ἢ ὀλιγώτερα μελέτη διὰ ν' ἀναδειχθῆ τις ὡς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος, ἢ ὡς ἰατρός καὶ μαθηματικός, ἀπατῶνται ἀπάτην μεγάλην. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὅσον ἔσπειρέ τις τόσον δύναται καὶ νὰ θερίσῃ.

Ἡ ἀληθὴς διαφορὰ εἶναι ὅτι ἡ ποιητικὴ ἰδιοφυία, — ἡ ἀληθὴς, ἡ ἑκτακτος, ἡ παράγουσα τὰ μεγάλα ἔργα, — εἶναι σπανιωτέρα τῶν ἄλλων ἰδιοφυϊῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς δόξα πλατυτέρα καὶ διαρκεστέρα. Τὴν τοιαύτην δόξαν εἶναι φυσικὸν νὰ ὀνειρεύωνται καὶ νὰ ἐπιζητοῦν οἱ νέοι, οἱ αἰσθανόμενοι, ἢ νομίζοντες ὅτι αἰσθάνονται καίουσιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς των τὴν ἱεράν φλόγα. Δὲν ἐπιθυμῶ οὔτε προτίθεμαι νὰ τοὺς ἀποθαρρύνω. Θὰ ἦτο ἔθνικὸν δυστύχημα ἐὰν δὲν εἶχομεν τοιούτους. Ἔθνος μὴ ἔχον νὰ ἐπιδείξῃ μεγάλους ποιητὰς καὶ λογογράφους καὶ καλλιτέχνας, δὲν ἔχει πλήρες τὸ ποτήριον τῆς δόξης του. Εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα ἐπιβάλλεται ἡ τοιαύτη φιλοδοξία, ὑπὸ τὸν ὄρον μόνον τοῦ νὰ γνωρίζωσιν ἐκ των προτέρων οἱ νέοι ἀγωνισαί ὅτι ἂν δὲν προαλειφθῶσι καὶ προασκηθῶσι, δὲν θὰ δρέψωσι τὸν στέφανον τῆς νίκης. Εἴθε νὰ τὸν δρέψωσι πολλοί! Ἡ φήμη των θὰ σκορπισθῆ καὶ θ' ἀντανακλασθῆ εἰς τὴν πατρίδα διὰ λάμψεως ζωηρότερας ἔτι ἢ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν τέκνων τῆς. Ἡ Ῥωσσία δὲν στερεῖται ἐπιστημόνων, ἀλλ'

οὐδεὶς αὐτῶν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δόξης τῆς τόσον, ὅσον τὰ ἔργα τοῦ Tourguénief, τοῦ Dostojewski καὶ τοῦ Tolstoi. Προτοῦ ὅμως ἀναφανῶσιν οὗτοι, προηγήθη μακρὰ περίοδος προπαρασκευῆς. Οἱ προηγηθέντες αὐτῶν ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἐμιμοῦντο ἢ ἀντέγραφον ξένα πρότυπα. Ἡ φιλολογία των δὲν ἐρριζοβόλησε διὰ μιᾶς εἰς τὸ ῥωσικὸν ἔδαφος, οὔτε ἀνέδωκε διὰ μιᾶς τοὺς πλουσίους καρπούς τῆς. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ ποίησις προηγέτο τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἔκτοτε μετεβλήθησαν τὰ πράγματα. Ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῶμεν, ἀναζῶσαν καὶ πάλιν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, νομίζω ὅτι τὴν σήμερον ὁ Ἀριστοτέλης ἤθελε προηγήθῃ τοῦ Ὀμήρου.

Ἀνέφερα τὸν Ὀμηρον. Καταλέγεται ἄρα γε καὶ οὗτος εἰς τὴν ἐλαφρὰν φιλολογίαν; Κατὰ τὸν πρὸ ὀλίγου ὀρισμὸν, ὑποθέτω ὅτι ἐκεῖ ἐξ ἀνάγκης θὰ τὸν κατατάζωμεν. Τί ἄλλο εἶναι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἡ μυθιστορία; — αἱ ἀρχαιότεραι, ἐνδοξότεραι καὶ ἐντεχνότεραι μυθιστορία ὅσων ποτὲ ἐγράφησαν! Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον, καθὼς ἔχουν καὶ οἱ νεώτεροι, ἀνάγκην τέρψεως διανοητικῆς. Ἡ ἐπιστήμη μόνη δὲν ἀρκεῖ. « Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος ». Ὀλων τῶν τόπων καὶ αἰῶνων οἱ ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι ἐθεράπευσαν τὴν ἀνάγκην ταύτην. Ὑφίσταται αὐτῆ πάντοτε, τροπολογουμένη ἐκάστοτε ἀναλόγως τῶν περιστάσεων. Ἰκανοποιεῖται δὲ κατὰ διάφορον τρόπον εἰς ἐκάστην χώραν καὶ ἐκάστην ἐποχὴν, συμμόρφως πρὸς τὰς περιστάσεις, πρὸς τὸν βαθμὸν καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἐπικρατοῦντος πολιτισμοῦ. Τοὺς ὡραίους μύθους τῆς ἀρχαιότητος διεδέχθησαν τὰ ἐρωτικὰ μυθογραφήματα τοῦ παρακμάζοντος Ἑλληνισμοῦ. Βραδυτέρον, ἡ διανοητικὴ τέρψις ἐξέπεσεν εἰς τὰ Συναξάρια καὶ τὰ μεσαιωνικὰ ποιήματα. Ἐπειτα παρήχθη τὸ ἱπποτικὸν μυθιστόρημα. Εἴτε ἐκ τῆς Ἀνατολῆς μετεφρευθεῖται τοῦτο εἰς τὴν Δύσιν, εἴτε τὸ ἀνάπαλιν, εἰς τὴν φεουδαλικὴν ὁμως Εὐρώπην ἔλαθε τὸν ὀριστικὸν χαρακτῆρά του καὶ τὸ ὄνομά του αὐτό. Τὸ δὲ ὄνομα ἔμεινεν ἔκτοτε ἐν χρήσει εἰς τὰ Λατινικὰ ἔθνη. Ἐλέγετο roman ἢ romanzo διότι ἐγράφετο, ὅχι εἰς τὴν Λατινικὴν, — καθὼς τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς βαρβαρίας φιλολογίας, — ἀλλ' εἰς τὴν κοινήν, τὴν λαλουμένην γλώσσαν, ἢ ὅποια ὀνομάζετο romane, ἀπαράλλακτα καθὼς ἡ κοινὴ γλώσσα τῶν Ἑλλήνων ὀνομάσθη καὶ ὀνομάζεται ἔτι Ῥωμαϊκὴ. Ἄλλ' εἰς ἡμᾶς μὲν τοῦτο συνέβη ἕνεκα λόγων πολιτικῶν καὶ τῶν παραδόσεων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατήσεως, εἰς δὲ τὴν Δύσιν, παρεκτός των λόγων τούτων, ὑπῆρχε καὶ ὁ τῆς ἀμέσου συγγενείας τῶν δημοδῶν διαλέκτων πρὸς τὴν Λατινικὴν.

Τὴν σήμερον τὸ roman, τὸ μυθιστόρημα δὲν εἶναι, ὡς ἄλλοτε, ἀρήγησις παραδόξων ἱπποτικῶν ἢ ἠρωικῶν, ἢ ἐρωτικῶν συμβάντων ὁ μυθογράφος

σήμερον εἶναι καὶ φιλόσοφος, βέπων ἰδίως εἰς τὴν ψυχολογίαν. Περιγράφων ἤθη καὶ χαρακτηῖρας προβαίνει εἰς ἀναλύσεις, ἐρευνᾷ τὰ αἰτία καὶ τὰ αἰτιατά, ἀποκαλύπτει τὴν κρυφίαν καὶ ἐνδύμυχον διέλιξιν τῶν σκέψεων καὶ τῶν αἰσθημάτων προστοῦ ἀπολήξωσιν εἰς ἔργα, καὶ προπαρσκευάζει λογικῶς τὰς συνειδήσεις τῶν πράξεων διὰ τὰς ὁποίας εἶναι ὑπεύθυνα τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας του. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ποιότης τῆς φιλοσοφίας διαφέρει ἀπὸ συγγραφείας εἰς συγγραφέα, καθὼς διαφέρει ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος ἢ καλλιτεχνικὴ τοῦ εἶδους μορφή. Ἄλλ' ὅμως πανταχοῦ τὴν σήμερον ἐπικρατεῖ ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη τάσις. Ἰσως ἐνίοτε ἐπικρατεῖ πλέον τοῦ δέοντος. Καὶ σήμερον καθὼς πάντοτε ἰσχύει τὸ λόγιον τοῦ Γάλλου κριτικῶ: «Ἀλλοίμονον εἰς τὸ μυθιστόρημα τὸ ὁποῖον ὁ ἀναγνώστης δὲν βιάζεται νὰ τελειώσῃ!» Πρώτιστος ὅρος τοῦ μυθιστορήματος εἶναι τὸ νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ νὰ τέρπῃ τὸν ἀναγνώστην.

Εἰς τοῦτο ἐπιτυγχάνουν κατ' ἐξοχὴν οἱ Γάλλοι μυθιστοριογράφοι, τοὺς ὁποίους πρὸ πάντων ἀναγινώσκουν οἱ παρ' ἡμῖν θιασῶται τῆς ἐλαφρᾶς φιλολογίας. Καλὸν τὸ πρότυπον καὶ ἄξιον μιμήσεως, ἀλλ' ὅχι πάντοτε οὔτε κατὰ πάντα. Δὲν εἶναι ἄξια μιμήσεως ἡ τάσις τινῶν ἐκ τῶν συγχρόνων Γάλλων συγγραφέων πρὸς περιφρόνησιν τῆς αἰδοῦς, πρὸς προτίμησιν σκανδαλωδῶν ὑποθέσεων. Ἄτυχῶς ὁ κόσμος εἶναι τοιοῦτος, ὥστε ἴσως ταῦτα συντελοῦν προπάντων εἰς τὴν διάδοσιν τῆς φιλολογίας τοῦ εἶδους τούτου. Ἄλλως, τὴν σήμερον φαίνεται ἐπικρατοῦσα ἡ ἰδέα ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἢ ὁ καλλιτέχνης οὐδεμίαν ἔχουν ἠθικὴν ἀποστολήν, ὅτι ἡ τέχνη εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποβλέπει, — οἷοσδὴποτε ὁ τεχνίτης, — ἢ εἰς τῆς τέχνης τὴν ἀποκλειστικὴν καλλιέργειαν. Οὕτω δικαιολογεῖται ἡ παρούσα τάσις μερίδος τινὸς τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας. Ἡ τάσις αὕτη δὲν εἶναι γενικὴ, ἀλλ' ἐπιπολάζει, οἱ δὲ ξένοι κρίνοντες ἐκ τῶν τοιούτων μυθιστορημάτων καὶ δραματικῶν ἔργων, τῶν ἐπισυρόντων τὴν κοινὴν προσοχὴν, ἄγονται, ὅχι ἄνευ τινὸς λόγου, εἰς τὸ σφαλερὸν συμπέρασμα, ὅτι τὰ τοιαῦτα προϊόντα τῆς συγχρόνου φιλολογίας ἀπεικονίζουν τὴν ἀληθῆ κατὰ κράσιν τῆς Γαλλικῆς κοινωνίας. Ἄδικημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον συναίσθάνεται δυσανασχέτοῦσα ἡ ὑγιὴς τοῦ ἔθνους πλειοψηφία.

Ἄτυχῶς, ἡ ἐπίδρασις τῶν τοιούτων ἔργων δὲν περιορίζεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς πατρίδος των γῆς. Εἰς τινὰς χώρας πολεμεῖται ἡ ἐπίδρασις αὕτη. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπαγορεύεται καὶ τιμωρεῖται ἡ δημοσίευσις ἔργων τοῦ εἶδους τούτου, καὶ ὅμως ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ κοιτίς τῆς σώφρονος ἐλευθερίας. Ἡμεῖς ἐννοοῦμεν ἄλλῶς τὴν ἐλευθερίαν καὶ κρίνομεν τὸ στάδιον τοῦ τύπου ἀπεριόριστον. Ἰσως ἔχομεν δίκαιον τὰ χρηστὰ ἤθη δὲν νομοθετοῦν-

ται. Ἄντι νόμων, προτιμητέα ἡ ἐπιβολὴ τῆς κοινῆς γνώμης. Ἄλλ' ἐδῶ, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ, ἡ κοινὴ γνώμη, ὅτε μάλιστα ἐκπροσωπεῖ τὸ ὀρθόν, δὲν ἔχει θάρρος, δὲν ἔχει φωνήν. Ὑποτίθεται ὅτι ὄργανον τῆς κοινῆς γνώμης εἶναι ὁ τύπος. Ἄλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, αἱ ἐφημερίδες δὲν θεωροῦν ὡς μέρος τῆς ἀποστολῆς των τὴν ἠθικοποίησιν τῶν ἀναγνώστων των. Ἐνίοτε μάλιστα λησμονοῦν ὅτι φέρουν εὐθύνην τινὰ ὡς πρὸς τοῦτο. Ἐφαρμόζουσι καὶ αὐταὶ τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ τέχνη ἀποβλέπει εἰς μόνην τὴν τέχνην. Διὰ τοῦτο, παρεκτός εἰδοποιήσεων σκανδαλωδῶν ἐνίοτε, δημοσιεύουν καὶ λεπτομερείας ἐγκλημάτων τῶν ὁποίων ἡ γυμνότης ἡδύνατο, νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐπέμβασιν τῆς ἀστυνομίας, καὶ μεταφράσεις μυθιστορημάτων εἰς πᾶν ἄλλο συντελούντων ἢ εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ ἔθνους διάπλασιν.

Ἄς ἀναλάβωσι τὴν περὶ τούτου ἀποστολὴν οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος συγγραφεῖς. Ἄς μὴ λησμονῶσιν ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν ἴδια χαρακτηριστικά, ὅτι οὐδεμία ὑφίσταται ἀνάγκη τοῦ νὰ εἰσαγάγωμεν ἐνταῦθα ἔξεις καὶ ἰδέας καὶ ἀρχάς, ἐχούσας ἴσως ἀλλαχοῦ λόγον ὑπάρξεως, ἐδῶ ὅμως ὅχι, ὅτι ἡμεῖς δὲν συνεγηράσαμεν ἐτι μετὰ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης.

Βλέπετε ὅτι ἐὰν ἔγραφα ὅλα ταῦτα εἰς τὸν νεαρόν μου ποιητὴν ἠθέλα ὑπερβῆ καὶ τὰ ὅρια ἐπιστολῆς καὶ τῆς εὐπρεπειᾶς ἐτι τὰ ὅρια. Καὶ ὅμως, ἂν ἐτόλμων θὰ ἔλεγα καὶ περισσότερα. Θὰ τὸν παρεκίνοῦν νὰ σπουδάξῃ κατὰ προτίμησιν τοὺς ἀρχαίους, ὅταν δὲ ἀναγινώσκῃ προϊόντα τῶν νεωτέρων φιλολογίων, νὰ τὰ ἀναγινώσκῃ ἐπισταμένως, κριτικῶς, ἄνευ τυφλοῦ ἐνθουσιασμοῦ, — χειραγωγούμενος ὑπὸ εἰδημονεστέρων του κατ' ἀρχάς κριτῶν ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας των, ἀλλὰ πρὸ πάντων προσπαθῶν νὰ κρίνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, αἰτιολογῶν καὶ ἀναλύων τὸν τε θαυμασμόν καὶ τὰς ἐπιφυλάξεις του, δυσπιστῶν πρὸς τὰς ὁρμάς τοῦ ἐπικρατοῦντος περὶ αὐτὸν ρεύματος τοῦ συρμοῦ. Θὰ τὸν προέτρεπα νὰ καταγείνη εἰς τελειοποίησιν τοῦ ὄργανου του, νὰ γείνη κύριος τῆς γλώσσης του, νὰ μάθῃ νὰ γράφῃ προτοῦ ἐπιχειρήσῃ νὰ συγγράφῃ. Ἐὰν νομίζῃ ὅτι ἐκλήθη ἀληθῶς εἰς τὴν φιλολογίαν, εἴτε ἐλαφράν, εἴτε ὅπως ἄλλως θέλει νὰ τὴν ὀνομάσῃ, ἄς ἐπιδοθῇ εἰς αὐτὴν μετὰ ζήλου, μετ' ἀφοσιώσεως, συναίσθανόμενος τὴν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας του εὐθύνην, κηδόμενος πάντοτε τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀξιοπρεπειᾶς, ἀνυψῶν τὸ ἔργον του δι' ὑψηλοῦ ἠθικοῦ σκοποῦ, ἔχων τὴν συναίσθησιν ὅτι γράφων ἐκπληροῖ, ὅπως δὴποτε καὶ κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών του, ἀποστολὴν εὐγενῆ, καὶ μὴ καταδεχόμενος νὰ τὴν καταβιβάσῃ εἰς βιοποριστικὸν ἀπλῶς ἐπάγγελμα, εἰς μέσον πρὸς ἀπόκτησιν ἐφημέρου δημοτικότητος ἢ ὑλικῶν ἀπολαυῶν.¹

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

¹ Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῶ» τὴν ἐσπέραν τῆς 21 Φεβρουαρίου 1892.